

อินทรีย์ ๕ ตอนที่ ๑

บรรยายวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ขอนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย

สวัสดีครับผู้ที่สนใจในธรรมะทุกท่าน

วันนี้บรรยาย โภธิปักขิยธรรม ตอนที่ ๑๐ นะครับ ใน ๙ ครั้งนั้น ได้บรรยายธรรมะที่เป็นฝ่ายของการตรัสรู้ไปแล้ว ๓ เรื่องด้วยกัน คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ และ อธิติบาท ๔ วันนี้จะพูดเรื่องที่ ๔ คือ อินทรีย์ ๕

โภธิปักขิยธรรม คือ ธรรมะที่เป็นฝ่ายของการตรัสรู้นั้น มีอยู่ ๗ หมวด ๓๗ ประการ ได้แก่

หมวดที่ ๑ สติปัฏฐาน ๔

หมวดที่ ๒ สัมมัปปธาน ๔

หมวดที่ ๓ อธิติบาท ๔

หมวดที่ ๔ อินทรีย์ ๕

หมวดที่ ๕ พละ ๕

หมวดที่ ๖ โพชฌงค์ ๗

หมวดที่ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

๑. ความหมายและลักษณะของอินทรีย์

๑.๑ ความหมายของอินทรีย์

วันนี้จะพูดในหมวดที่ ๔ คือ อินทรีย์ ๕ คำว่า “อินทรีย์” แปลว่า สภาวะที่เป็นใหญ่ใหญ่ในหน้าที่ ใหญ่ในกิจการงาน เป็นเจ้าการในเรื่องนั้นๆ คนเราแต่ละคนนี่ ถ้าทำงานแล้วก็จะใหญ่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถ้าเป็นเจ้านายก็จะเป็นใหญ่ ในแง่ตัดสินใจ ถ้าเป็นเลขาก็เป็น

ใหญ่ ในเรื่องดูแลรายละเอียดการประชุมติดต่อกันเป็นต้น ถ้าเป็นยาม ก็เป็นใหญ่ ในแง่รักษาความปลอดภัย แม่บ้านก็เป็นใหญ่ในงานทำความสะอาด เป็นใหญ่เหมือนกันนะ แต่ใหญ่คนละเรื่องกัน ไม่ใช่เอาคนหนึ่งไปทำแทนอีกคน ไม่ใช่อย่างนั้นนะ ไม่ใช่เจ้านายไปเป็นยามเฝ้าประตู ไม่ใช่อย่างนั้น ยามเป็นใหญ่ในการเฝ้าประตู ส่วนเจ้านายเป็นใหญ่ในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ถ้าเป็นคนงานกรรมกรใช้แรงงาน ก็เป็นใหญ่ในเรื่องแบกของ ยกสิ่งโน้นสิ่งนี้ ไม่ใช่ให้เจ้านายไปแบกของ คนละหน้าที่กัน บางทีเจ้านายอาจจะไปช่วยแบกของบ้าง แต่ว่าคนที่ใหญ่ในเรื่องนี้ หรือทำหน้าที่ในเรื่องนี้จริงๆ คือคนงาน อินทรีก็มีความหมายในการทำงานนั้น คือเป็นใหญ่ในหน้าที่ ในเรื่องนั้นๆ ในเรื่องที่ทำ ในกิจการงานชนิดนั้นๆ ในกรณีนั้นๆ อย่างนี้ ซึ่งมีอยู่ ๕ อย่างด้วยกัน คือ

ศรัทธา เรียกว่า **ศรัทธินทรี**

วิริยะ เรียกว่า **วิริยินทรี**

สติ เรียกว่า **สตินทรี**

สมาธิ เรียกว่า **สมาธินทรี**

ปัญญา เรียกว่า **ปัญญาณทรี**

อินทรี ๕ ศรัทธินทรี วิริยินทรี สตินทรี สมาธินทรี และปัญญาณทรี เป็นธรรมะที่เป็นใหญ่ในเรื่องนั้นๆ ในกิจหน้าที่ชนิดนั้นๆ เวลาทำเรื่องนี้คนนี้เป็นใหญ่ คนอื่นๆ ต้องตามคนนี้ สมมติว่า เรื่องการเฝ้าประตูโรงงาน คนที่เป็นใหญ่คือยาม คนอื่นต้องคล้อยตามคนนี้ ถ้าเป็นเรื่องการตัดสินใจ ทูบโตะ เรื่องสำคัญๆ อันนี้ต้องเจ้านายหรือหัวหน้า ผู้จัดการ คนอื่นๆ ต้องคล้อยตามคนนี้ ถ้าเป็นเรื่องแบกของ ต้องให้คนงานแบก คนอื่นๆ ต้องคล้อยตามคนงาน

อินทรีทั้ง ๕ เกิดประชุมรวมกัน เกิดพร้อมกัน ทำงานด้วยกัน ก็จริงอยู่ แต่พอมาถึงเรื่องนี้ กรณีนี้ **ศรัทธาเป็นใหญ่ในเรื่องนี้ ศรัทธาเป็นศรัทธินทรี สภาวะอื่นๆ ที่เกิดร่วมกัน วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ต้องคล้อยตามศรัทธา** ถ้าเป็นเรื่องนี้ กรณีนี้ ถ้าเปลี่ยนเป็นอีกเรื่อง บางเรื่อง วิริยะเป็นใหญ่ ความเพียร ความกล้าหาญ บากบั่น ความอดทน ความไม่กลัว เป็นใหญ่ สภาวะอื่นๆ ศรัทธา สติ สมาธิ ปัญญา ต้องคล้อยตามเขา ต้องคล้อยตามความเพียร ในบางกรณี ปัญญาเป็นหัวหน้าเขา ในกรณีนั้น ปัญญาเป็นใหญ่ ทำหน้าที่พิจารณา สภาวะอื่นๆ ศรัทธา สติ วิริยะ สมาธิ คล้อยตามปัญญา ลักษณะของการ

ทำงานของอินทรีย์ ก็จะเป็นลักษณะเช่นนี้ อย่างนี้ คือ อินทรีย์ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในเรื่องนั้นๆ เป็นใหญ่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ต่อไปจะกล่าวถึง อินทรีย์เหล่านี้จะปรากฏอาการให้เห็นชัด หรือจะเห็นได้ในที่ไหน เรื่องไหนที่สังขัตินทรีย์เป็นใหญ่ สภาวะอื่นๆ ต้องคล้อยตาม เรื่องไหนที่วิริยอินทรีย์ เป็นใหญ่ สภาวะอื่นๆ ต้องคล้อยตาม เป็นต้น ในสังยุตตนิคาย มหาวารวรรค ทัฏฐัพพสูตร เล่ม ๑๙ ข้อ ๔๗๘ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้

อินทรีย์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักขินทรีย์

๒. วิริยอินทรีย์

๓. สตินทรีย์

๔. สมาธินทรีย์

๕. ปัญญินทรีย์

พึงเห็นสักขินทรีย์ได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในองค์เครื่องบรรลู่โศดา ๔ ประการ พึงเห็นสักขินทรีย์ได้ในที่นี้

พึงเห็นวิริยอินทรีย์ได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในสัมมปปธาน ๔ ประการ พึงเห็นวิริยอินทรีย์ได้ในที่นี้

พึงเห็นสตินทรีย์ได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในสติปัญฐาน ๔ ประการ พึงเห็นสตินทรีย์ได้ในที่นี้

พึงเห็นสมาธินทรีย์ได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในฉาน ๔ ประการ พึงเห็นสมาธินทรีย์ได้ในที่นี้

พึงเห็นปัญญินทรีย์ได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในอริยสัจ ๔ ประการ พึงเห็นปัญญินทรีย์ได้ในที่นี้

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้

ทฎฐัพพสูตรที่ ๘ จบ

พระสูตรนี้กล่าวถึงอินทรีย์ ๕ ประการ และหมวดธรรมแสดงให้เห็นว่า อินทรีย์ชนิดไหน เป็นใหญ่ในตอนนั้น อินทรีย์ทั้ง ๕ เป็นใหญ่ในธรรมะหมวดไหน ธรรมะหมวดที่อินทรีย์ทั้ง ๕ เป็นใหญ่ เป็นธรรมะหมวดละ ๔ ทั้งหมด

สัทินทรีย์พึงเห็นได้ชัดเจน เป็นใหญ่ในเรื่ององค์เครื่องบรรลुไสดา ๔ ประการ คือ ไสดาปัตติยังคะ ๔

วิริยินทรีย์ พึงเห็นได้ใน สัมมปปธาน ๔

สติินทรีย์ พึงเห็นได้ใน สติปัฏฐาน ๔

สมาธิินทรีย์ พึงเห็นได้ใน ฌาน ๔

ปัญญินทรีย์ พึงเห็นได้ใน อริยสัจ ๔

หมายความว่า ถ้าเป็นในเรื่อง ไสดาปัตติยังคะ ๔ ประการ **คุณสมบัติของผู้ที่บรรลุถึงไสดา ในเรื่องนี้ อินทรีย์คือศรัทธาเป็นใหญ่ ส่วนสภาวะอื่นๆ วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ต้องคล้อยตามศรัทธา** ไม่ได้เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ ไม่ได้จัดแจงเรื่องนี้ เรื่องนี้ ศรัทธา เป็นใหญ่ เป็นผู้นำในการจัดแจงทำกิจ

คำว่า ไสดาปัตติยังคะ แปลว่า องค์เครื่องบรรลुไสดา หรือคุณสมบัติของผู้ที่เป็น ไสดาบัน ผู้ถึงกระแส ถึงทางที่พาไปนิพพาน คือ พระไสดาบัน มีคุณสมบัติ ๔ อย่าง คือ

เชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในคุณพระพุทเจ้า

เชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในคุณพระธรรม

เชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในคุณพระสงฆ์

และเป็นผู้มีอริยกันตศีล ที่บริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ไม่ถูก ตัณหาและทิฏฐิมาครอบงำยึดถือศีลนี้ และศีลนี้เป็นไปเพื่อสมาธิ อย่างนี้

ถ้าเป็นเรื่องไสตาปัตติยังคะ มีศรัทธาเป็นผู้นำทำหน้าที่นี้ เหมือนเวลาเรานึกถึงคุณ พระพุทธเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ ถ้ามีความเชื่อมั่น ศรัทธา มีความมั่นใจ จิตใจก็มี ความแช่มชื่นเบิกบาน ฝูงใจ เป็นกุศล ไม่ได้เอาสภาวะอื่นเป็นใหญ่ ศรัทธาเป็นใหญ่ ไม่ใช่ อยู่ต่อหน้าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เอาปัญญาเป็นใหญ่ อย่างนี้ไม่ได้ ต้องเอาศรัทธา เป็นใหญ่ เวลาที่จิตโหมเหียงมาทางนี้ หรือเลื่อมใสดังลงมาในคุณพระพุทธ พระธรรม พระ สงฆ์ ศรัทธาเป็นใหญ่ในตอนนั้น วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แม้จะเกิดร่วมด้วยในตอนนั้น ก็ คล้อยตามศรัทธา

เวลาเราฝึกอินทรีย์ ก็ต้องทำแบบนี้แหละ ไม่ใช่ว่า เวลาที่นึกถึงคุณพระพุทธเจ้าก็จะ เอาแต่ปัญญา ไม่ใช่อย่างนั้นนะ มันคนละตอนกัน ในตอนที่นึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และนึกถึงศีล ต้องใช้ศรัทธาเป็นใหญ่ สภาวะอื่นๆ คล้อยตามศรัทธา ปัญญายังไม่ ต้องใช้มาก ปัญญามีอยู่ เพียงแต่ว่าต้องคล้อยตามศรัทธาในเรื่องนี้

ต่อมา **วิริยอินทรีย์พึงเห็นได้ในสัมมปปธาน ๔** สัมมปปธานนี้เราก็เรียนมาแล้ว ทำความพอใจให้เกิดขึ้น พยายาม ปรารภความเพียร ปรองคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่เกิด ขึ้นของบาปอกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิด เพื่อละบาปอกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อ ความเกิดขึ้นของกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิด และเพื่อรักษากุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ให้เสื่อม ให้ดำรงอยู่ ทำให้ก้าวหน้า เจริญ ไพบูลย์ บริบูรณ์เต็มที ในตอนนี้ต้องอาศัยความ กกล้าหาญ ไม่ห่อถอย ความบากบั่น

ในตอนที่จะละสิ่งที่ไม่ดี ต้องอาศัยความกล้าหาญ จะมาบอกว่า เดี่ยว..รอมีปัญญา เยอะก่อนค่อยละ อย่างนี้ไม่ได้ เช่น จะละความขี้เกียจนี้ ต้องอาศัยความกล้าหาญ อดทน ไม่ ก้าว ไม่สิ้นหลังยาว ไม่ใช่ว่า เดี่ยวรอมีปัญญาก่อน นอนสิ้นหลังยาวอยู่ เออ..ไม่เที่ยงหนอ อย่างนี้ใช้คนละตอนกัน ตัวเองขี้เกียจจะตายอยู่แล้ว เดี่ยวใช้ปัญญา มองให้มันทะลุเลย อย่าง นี้ไม่ได้ เวลาขี้เกียจนี้ต้องกล้า ต้องอดทน บากบั่น ก้าวไปข้างหน้าอย่าหยุด เอาละ..ให้ตาย กันไปข้างหนึ่งเลย ไม่ต้องปัญญามากนัก ใช้คนละตอนกัน ในตอนที่เกี่ยวกับเรื่อง สัมมปปธานนี้ วิริยอินทรีย์ ความกล้าหาญ บากบั่น ก้าวไปข้างหน้า ไม่กลัว ไม่ห่อถอย ไม่

ทอดธุระในกุศล เป็นใหญ่ เป็นผู้นำทำการในเรื่องนี้ ส่วนศรัทธา สติ สมาธิ ปัญญา คล้อยตามวิริยะ ต้องทำเป็นตอนๆ กัน ไม่ใช่จะใช้ปัญญาเสียทุกอย่าง ไม่ใช่อย่างนั้น

เราต้องมีปัญญาและต้องมีธรรมะอื่นด้วย ต้องมีสติด้วย เพียงแต่ว่าในกรณีนั้นๆ อะไรเป็นใหญ่ อะไรทำหน้าที่ อะไรเป็นหลักในตอนนั้น อะไรตามชาวบ้านเขา ถ้าพูดถึงโศดาปัตตียังคะ นี้สัททินทรีย์ เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ สภาวะอื่นๆ คล้อยตาม ถ้าพูดถึงสัมมัปปธาน ๔ วิริยอินทรีย์เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ สภาวะอื่นๆ คล้อยตาม อย่างนี้นะ

ธรรมะคืออินทรีย์ เป็นใหญ่เกิดขึ้นมาทำหน้าที่ในกรณีใดกรณีหนึ่ง อุปมาเหมือนกับว่ามีลูกเศรษฐี ๔ คนกับพระราชอาของค์หนึ่ง เป็นสหายนกัน เดินเที่ยวเล่นในถนน ที่มีงานมหรสพผ่านบ้านลูกเศรษฐี ๔ คน แล้วสุดท้ายจะไปที่พระราชวัง ลูกเศรษฐี ๔ คน ก็เหมือนกับสัททินทรี วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ส่วนพระราชอาเหมือนปัญญินทรีย์

ที่นี่ ทั้ง ๕ คนมารวมกัน เดินเที่ยวชมงานมหรสพไปในเมือง จุดหมายอยู่ที่พระราชวังนั้นแหละ พอเดินถึงบ้านของลูกเศรษฐีคนที่ ๑ ก็แวะเข้าไปพักในบ้าน ลูกเศรษฐีคนที่ ๒ ลูกเศรษฐีคนที่ ๓ ลูกเศรษฐีคนที่ ๔ และพระราชอาต้องนั่งนิ่งๆ พักเฉยๆ ไม่ต้องจัดแจงอะไร คนที่คอยจัดแจงในบ้านหลังนี้ คือลูกเศรษฐีคนที่ ๑ เป็นบ้านเขา เขาเป็นคนชี้คนงานบอกว่า เอ้า.. เจ้าจงทำโน่นทำนี่ เออ..น้ำมารับแขก ลูกเศรษฐีคนที่ ๑ เหมือนกับสัททินทรีย์ เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ เป็นคนจัดแจง คนอื่นๆ นั่งพักรอก่อน

ต่อมา ทั้ง ๕ คนก็เดินไปตามถนนต่อไป ชมมหรสพต่อไปเรื่อยๆ พอถึงบ้านของลูกเศรษฐีคนที่ ๒ ก็แวะเข้าไปในบ้าน พอขึ้นไปในบ้าน คนอื่นๆ ลูกเศรษฐีคนที่ ๑ ลูกเศรษฐีคนที่ ๓ ลูกเศรษฐีคนที่ ๔ และพระราชอา นั่งพักเฉยๆ ลูกเศรษฐีคนที่ ๒ เป็นคนสั่ง จัดแจง เอ้า..เปิดประตู ทำโน่นทำนี่ สั่งคนงานในบ้าน คนอื่นๆ คล้อยตาม เขาเชิญไปนั่งตรงไหน เชิญนั่งเก้าอี้ตัวนั้นตัวนี้ ก็ทำตามเขา ส่วนคนจัดการคือลูกเศรษฐีคนที่ ๒ เหมือนกับมาถึงเรื่องสัมมัปปธานแล้ว ต้องให้วิริยอินทรีย์เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ จัดการในเรื่องนี้ สภาวะอื่นๆ ก็คล้อยตาม

พอเดินต่อไปอีก ไปถึงบ้านของลูกเศรษฐีคนที่ ๓ คนอื่นๆ ทั้ง ๔ คนก็นั่งนิ่ง หรือคล้อยตาม ลูกเศรษฐีคนที่ ๓ ก็สั่งโน่นสั่งนี่ ให้คนงานทำโน่นทำนี่ในบ้านของตัวเอง เหมือนกับตอน

สตินทรีย์เป็นใหญ่ ในตอนที่ฝึกสติปัฏฐาน ๔ พิจารณาดูกาย เวทนา จิต และธรรม ความระลึกได้ ไม่หลงลืม ความมีสติรู้ตัว เป็นใหญ่กว่าเขาในเรื่องนี้

ต่อมาเดินต่อไป ถึงบ้านของลูกเศรษฐีคนที่ ๔ ทั้ง ๔ คนนอกจากนี้ ก็นั่งนิ่ง หรือคอยทำตาม ลูกเศรษฐีคนที่ ๔ ก็เหมือนในตอนกล่าวถึงสมาธิ จิตตั้งมั่น สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีปีติและสุขที่เกิดจากวิเวก ตอนนีสมาธิในทรีย์เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ สมาธิเป็นใหญ่ เป็นเจ้าการในเรื่องทำให้จิตอยู่กับอารมณ์เดียว ทำให้จิตไม่กระโดดไปทางโน้นทางนี้ จิตไม่ซัดส่ายไป สภาวะอื่นๆ นี้ค่อยตาม ปัญญาเกิดด้วยเหมือนกัน แต่ไม่ใช่เจ้าของงาน อย่ามาใช้ตอนนี้ ศรัทธาก็ค่อยตาม สติก็ค่อยตามเขา ความเพียรก็ค่อยตาม ตอนนีสมาธิในทรีย์ทำงานอยู่ เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ ทำหน้าที่ในเรื่องนี้ เหมือนกับลูกเศรษฐีคนที่ ๔ เขาจัดแจง ในบ้านของเขา

เดินทางไปเรื่อยๆ จนถึงพระราชวัง พอเข้าไปในพระราชวัง ลูกเศรษฐีทั้ง ๔ คน นั่งนิ่ง ค่อยตามพระราชชา พระราชาทรงเชิญนั่งที่นั่นที่นี่ คนเหล่านี้ก็ค่อยตาม ในตอนนี้เหมือนกับเวลาพูดถึงเรื่องอริยสัจ ๔ เห็นความจริง รู้จักทุกข์ รู้จักทุกขสมุทัย รู้จักทุกขนิโรธ รู้จักทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ปัญญาในทรีย์เป็นใหญ่ในเรื่องนี้ ในกรณีนี้ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ค่อยตามปัญญา

ถ้าฟังอุปมานี้แล้วเข้าใจ ก็เข้าใจลักษณะการทำงานของอินทรีย์ หรือสำหรับเราทั้งหลาย ผู้ที่ยังมีอินทรีย์น้อย อินทรีย์อ่อน จะฝึกอินทรีย์ จะทำอินทรีย์ให้มากขึ้น จะทำกันยังไง

อินทรีย์นี้เป็นคุณธรรมสำหรับวัดความพร้อมของการบรรลุธรรม ถ้าใครมี จะเป็นผู้ที่มีโอกาสในการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ ถ้าอินทรีย์อ่อนก็บรรลุช้า อินทรีย์แก่กล้าก็บรรลุไว เราก็สามารถที่จะตรวจสอบตัวเองได้ว่า พอจะได้ตรัสรู้หรือเปล่า ดูอินทรีย์ อินทรีย์บางตัวมีมากแล้วก็ดีแล้ว ตัวไหนที่ยังน้อยอยู่ก็จะได้เสริมเข้ามาได้ ไม่ใช่สักแต่ทำไปเรื่อยๆ ไม่ได้ตรวจสอบอะไร ฝึกสติ ก็เอาสติอย่างเดียวเลย ไม่ใช่อย่างนั้น เอาแต่ปัญญาอย่างเดียว อย่างนั้นก็อาจจะได้ผลช้า หรือว่าอาจจะได้ผลเลย ต้องมีส่วนประกอบหลายอย่าง

ถ้าเป็นเรื่องโศดาปัตตียังคะ ศรัทธาเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และอริยกันตศีล ศรัทธาเป็นใหญ่ในเรื่องนี้ ในกรณีนี้ เวลาที่เราจะเสริมหรือว่าจะฝึกศรัทธาให้พระสวدمนต์ ระลึกถึงคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ เราเอาเรื่องศรัทธามาเป็น

หลักก่อน ความเพียร สติ สมาธิ ปัญญาเป็นตัวเสริมหรือว่าเป็นตัวคล้อยตาม ในตอนนั้นไม่ต้องพิจารณาอริยสัจ หรือทำอย่างอื่น ให้น้อมจิตเชื่อมั่นเป็นไปในพุทธคุณเป็นต้นก็พอ

ถ้าจะตามดูกาย เวทนา จิต และธรรม เห็นกายว่าเป็นสักแต่ว่ากายเป็นต้น นี่สติเป็นใหญ่ สติเป็นตัวหลักใหญ่ ให้มีสติรู้สึกตัวไว้ รู้กาย กายเป็นยังไง เวทนา จิต และธรรม ตามดูอยู่บ่อยๆ เสมอๆ กรณีนี้ สติเป็นใหญ่ อย่างนี้นะครับ อย่างที่พระองค์ตรัสเอาไว้

พึงเห็นสังขัตติยธรรมได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในองค์เครื่องบรรลุมุขธา ๔ ประการ พึงเห็นสังขัตติยธรรมได้ในที่นี้

พึงเห็นวิริยธรรมได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในสัมมปปธาน ๔ ประการ พึงเห็นวิริยธรรมได้ในที่นี้

พึงเห็นสติธรรมได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในสติปัฏฐาน ๔ ประการ พึงเห็นสติธรรมได้ในที่นี้

พึงเห็นสมาธิธรรมได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในฌาน ๔ ประการ พึงเห็นสมาธิธรรมได้ในที่นี้

พึงเห็นปัญญาธรรมได้ที่ไหน

พึงเห็นได้ในอริยสัจ ๔ ประการ พึงเห็นปัญญาธรรมได้ในที่นี้

ถ้าเป็นเรื่อง สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ทำให้เกิดปีติและสุขที่เกิดจากวิเวก อันนี้ต้องสมาธิธรรม สมาธิเป็นใหญ่ ต้องให้จิตมีความตั้งมั่น ให้หาอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ให้จิตอยู่เป็นหลักไว้ก่อน ถ้าจิตไปที่อื่นก็ให้น่ากลับมา ให้แนบแน่นเพิ่มขึ้นๆ ฌาน ๔ นี้สมาธิเป็นใหญ่ สมาธิเป็นเจ้าการทำหน้าที่ในเรื่องนี้ ถ้าเป็นในเรื่องอริยสัจ ๔ ในเรื่องเห็นความจริง ปัญญาเป็นใหญ่

อินทรีย์ทั้งหมดนี้ เราต้องทำให้มันสมดุลกัน ให้มันพอเหมาะสมควร ถ้าไม่เหมาะสมอันใดอันหนึ่งมากเกินไป หรือบางอย่างน้อยไป คงเคยเห็นบางคน มีบางอย่างมากจนเกินไป ดูเพี้ยนๆ ไปบ้าง บางคนมีศรัทธามากไป ก็มีข้อเสีย ดูแล้วก็เป็นคนดีเหมือนกัน แต่จะดูเป็น

แบบพวกมงมายชักหนอย ปัญญามากก็ดูเป็นพวกหัวแข็ง วิริยะมากก็จะฟุ้ง สมาธิมากก็จะหลับ
 ดังนั้น ต้องรู้จักปรับให้พอเหมาะพอดีกับข้ออื่นๆ **ศรัทธาให้เสมอกับปัญญา วิริยะให้เสมอ
 กับสมาธิ ส่วนสตินั้นให้มีไว้เสมอ คอยตรวจเช็คธรรมะอื่นๆ ไม่ประมาท ไม่ปล่อย
 ใจ** อันไหนที่ควรฝึกก็จะได้ฝึก

๑.๒ ลักษณะของอินทรีย์

ต่อไปอีกพระสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงขยายความลักษณะของอินทรีย์แต่ละข้อ
 แจกแจงอินทรีย์ออกมาให้เห็นชัดขึ้น ในทุติยวิภังคสูตร สังยุตตนิกาย มหาวรรค ข้อ ๔๘๐
 พระองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้

อินทรีย์ ๕ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. สัทธินทรีย์

๒. วิริยอินทรีย์

๓. สตินทรีย์

๔. สมาธินทรีย์

๕. ปัญญินทรีย์

สัทธินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
 เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม
 เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

นี้เรียกว่า สัทธินทรีย์

วิริยอินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม เธอสร้างฉันทะ พยายามปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยวิญญูภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

นี้เรียกว่า วิริยอินทรีย์

สตินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำ คำที่ได้พูดไว้นานบ้าง เธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

นี้เรียกว่า สตินทรีย์

สมาธินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ได้สมาธิ ได้เอาก็คคตาจิต เธอสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป เธอมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว เธอบรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์และไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

นี้เรียกว่า สมาธินทรีย์

ปัญญาธิรีย เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา เห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ชัด ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

นี้เรียกว่า ปัญญาธิรีย

ภิกษุทั้งหลาย อินทริย ๕ ประการนี้

ทุตยวิภังคสูตรที่ ๑๐ จบ

พระสูตรนี้แจกแจงขยายความลักษณะของอินทริยทั้ง ๕ ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ท่านไหนทำได้ ก็จะสามารถบอกตัวเองได้ว่า อย่างนี้คืออินทริยชนิดนี้ๆ ท่านไหนยังทำไม่ได้ ก็ฝึกให้มีสติสัมปชัญญะตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ทำความเพียรตามสัมมัปปธาน ฝึกให้มีสมาธิตามอิทธิบาท แล้วก็เสริมให้มีอินทริย ตามที่ทรงขยายเอาไว้ อินทริยจะค่อยๆ แยก ล้าขึ้นตามลำดับ สำหรับบุคคลที่มีปัญญาน้อย อินทริยอ่อนนี้ จะต้องทำไปตามลำดับ มาศึกษา ฟังธรรมแล้ว ก็ต้องมาสอบถามให้เข้าใจ เอาไปปฏิบัติมาฝึกฝน พวกอินทริยอ่อน ต้อง ฝึกไปตามลำดับนะ อินทริยอ่อนฝึกไปตามลำดับมันก็แก่ได้ หากอินทริยอ่อนแล้ว นั่งรออินทริย แยก ไม่ทำเหตุปัจจัย ไม่สร้างเงื่อนไขให้ถูกต้อง อินทริยเหล่านี้คงจะไม่แก่ตาม ส่วน ตา หู จมูก ลิ้น กาย พวกนั้นคงแก่ ตาคงใช้การไม่ได้ หูตึง อันนั้นแก่จริงๆ

อินทริย ๕ จะแก่ได้ ก็ต้องทำให้มีขึ้น ทำให้เกิดขึ้นและเจริญงอกงาม เพราะเป็นภา เวตัพพธรรม ส่วนสิ่งที่อยู่ดีๆ ก็แก่เลยตามธรรมดา เป็นธรรมะที่ควรกำหนดรู้ ทุกขสัจ ยังไง ก็แก่อยู่แล้ว ตานี้ต่อไปมันก็จะแก่ลง หูต่อไปก็จะแก่ลง อินทริย ๕ คือศรัทธาเป็นต้น แก่เอง ไม่ได้ นั่งเฉยๆ มันไม่ยอมแก่ ต้องมาทำขึ้น เพราะว่าเป็นส่วนของภาเวตัพพธรรม ธรรมะที่ควร ทำให้เกิดขึ้นให้มีขึ้น ถ้าทำบ่อยๆ ทำอย่างถูกต้องตามหลักการ มันจึงจะแก่

ถ้าเป็นธรรมะประเภทควรกำหนดรู้ ใ ไม่ต้องห่วง ยังไงมันก็แก่อยู่แล้ว ร่างกาย อูบาทานขันธ ๕ เป็นธรรมะควรกำหนดรู้ ยังไงมันก็แก่อยู่แล้ว มันของเกิดดับ แก่เป็นธรรมดา เจ็บเป็นธรรมดา ตายเป็นธรรมดา เสื่อมเป็นธรรมดาของมัน

ธรรมะชุดโศภิตกษัตริย์ธรรม นี้เป็นธรรมชุดภาเวตัพพธรรม ธรรมะที่ควรทำให้มีขึ้น ทำให้เกิดขึ้น จะแก่สูงงอมก็ต่อเมื่อทำให้เกิดขึ้น ส่วนทุกขสังขาร ร่างกายของเรา ยิ่งไงก็งอมอยู่แล้ว ไม่ต้องห่วง ขอให้รู้จักมันตามความเป็นจริง ไม่ต้องทำอะไรก็งอม ส่วนพวกภาเวตัพพธรรมนี้ ถ้าไม่ทำอะไรมันไม่งอม **ต้องทำให้สมบูรณ์ ทำให้เต็มที่** จึงจะแก่และสูงงอม ให้ผลเกิดขึ้น **ทำลายกิเลสได้** ถ้าไม่ทำมันก็ไม่สูงงอม อยู่เท่าเดิม หรือบางที่หนักกว่าเดิมคือเสื่อม

ในทศตวรรษวิภังคสูตรนี้ แจกแจงอินทรีย์แต่ละข้อให้เห็นชัด สามารถนำไปปฏิบัติได้โดยง่ายทีเดียว พระองค์ตรัสว่า

ศรัทธินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต นี้เป็นลักษณะของผู้ที่มีศรัทธา คำว่า **ศรัทธา** แปลว่า **ความเชื่อมั่น, ความมั่นใจ, ความเชื่อถือ, เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ** เราควรเชื่ออะไร เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านี้ควรเชื่อถือ ความมั่นใจ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ควรเชื่อนี้เรียกว่า ศรัทธา ศรัทธาในที่นี้ใช้จำกัดมาก หมายถึงเชื่อปัญญาพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสคำไหน ความจริงเป็นอย่างนั้นแน่นอน ถ้าไปเชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อนั้นไม่เรียกว่าศรัทธา

ความเชื่อมั่นปัญญาในการตรัสรู้ของพระตถาคต คำที่พระองค์ตรัส เป็นคำที่มาจาก การตรัสรู้ไม่ใช่การคิดนึกเดาเอา ไม่ใช่คำสอนหลักจริยธรรม ตะล่อมให้เราเป็นคนดี จึงยกเรื่องโน้นเรื่องนี้มาเล่าให้ฟัง ไม่ใช่อย่างนั้น เป็นคำสอนที่มาจาก การตรัสรู้ รู้แจ้งแทงตลอด เห็นชัดทะลุปรุโปร่งแล้ว ความจริงเป็นอย่างนี้ๆ จึงเอามาบอก มาประกาศให้ชาวโลกได้รู้ ความเชื่อมั่นแบบนี้เรียกว่าเชื่อศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต เรียกเป็นชื่อพิเศษว่า **ตถาคตโศภิตศรัทธา** เชื่อมั่นปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต รู้ว่าพระพุทธรูปนั้นไม่ได้คิดธรรมะเอง พระองค์แสวงหา ปฏิบัติอย่างถูกต้อง จนรู้แจ้งแทงตลอด แล้วเอามาบอก

ท่านแจกแจงต่อไปว่า ศรัทธาเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไรบ้าง แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค บท อิติปิโส ภควา เหมือนที่เราสวดกันนั้นแหละ บางคนก็สวดบ่อย สวดไปก็คิดไปถึงนั่นคิดไปจนถึงนี้ จิตฟุ้งซ่าน ไม่น้อมลงไปว่า พระพุทธรูปเป็นพระอรหันต์เพราะเหตุอย่างนี้ๆ เป็นผู้หมดกิเลส

อย่างนี้ ศรัทธาทำหน้าที่ในเรื่องนี้โดยเฉพาะ เป็นเจ้าการในการทำให้จิตมั่นคงในคุณพระพุทธรูปเป็นต้น

ในเรื่องความเชื่อมั่น ความมั่นใจ นี้ เราไม่จำเป็นต้องใช้ปัญญามาก ปัญญามีแต่ให้คล้อยตามศรัทธา ศรัทธาเชื่อมั่นไว้ก่อน พระองค์ตรัสอย่างนี้ ต้องจริงอย่างแน่นอน เชื่อมั่นปัญญาตรัสรู้ เชื่อว่าพระพุทธเจ้า เป็นผู้ไม่มีกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง น้อมจิตไปตามคำที่สวดนั่นแหละ อิติปิ โส ภควา อรหิ สมมาสมพุทโธ เราสวดกันเป็นประจำ ถ้าไม่มีศรัทธา สวดๆ ไปก็ว่าแต่ปาก ใจมันไม่น้อมนะ ถ้าเรารู้เหตุปัจจัย ไม่ต้องรอ เรารู้เหตุปัจจัยก็ทำเหตุปัจจัยใส่เข้าไป ทำบ่อยๆ นึกถึงพระสูตรอันเป็นที่ตั้งของศรัทธาเป็นต้น สัทธินทรีย์ก็จะเกิดได้ง่าย เกิดได้ไว

บางคนมีศรัทธามาตั้งแต่เด็กเลย อย่างนี้ก็ดีนะ ไม่ต้องน้อมมาก แต่บางคนไม่ค่อยมี บางคนเป็นนักคิดแบบวิทยาศาสตร์ เน้นไปด้านทฤษฎีซะมาก ศรัทธาน้อย เหมือนจะปัญญา มาก ก็ทำลายกิเลสไม่ได้ เพราะที่ไม่สมดุล มันต้องสมดุลกัน บางคนศรัทธาเยอะ แต่ปัญญาน้อย นี่ก็ทำลายกิเลสไม่ได้เหมือนกัน

ลักษณะของผู้มีศรัทธา คือเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ธรรมะนี้เป็นสัจจะ เป็นความจริง ไม่ใช่เป็นหลักทฤษฎี หรือเป็นแค่แนวความเห็น ไม่ใช่อย่างนั้น แต่มาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์มีปัญญามองเห็นความจริงอย่างแจ่มชัด แล้วก็เอามาประกาศบอก โลกนี้หรือจักรวาลนี้ เหมือนผลมะขามป้อมที่อยู่ในฝามือของพระพุทธเจ้า พระองค์มองดูทะลุปรุโปร่ง เข้าใจชัด แล้วก็เอามาบอก ถ้ามีเชื่อมั่น มั่นใจในคำสอน แบบนี้เรียกว่าศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ส่วนความเชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อไม่เรียกว่าศรัทธา บางคนศรัทธาในอาจารย์ ศรัทธาในคนโน้น ศรัทธาในคนนี้ อย่างนี้ไม่เรียกสัทธินทรีย์ เป็นคนละเรื่องกัน ถ้าอาจารย์พูดคำไหน.. ดิฉันก็ว่าอย่างนั้นแหละ อย่างนี้ไม่ได้เรื่อง ตามที่พระพุทธองค์ทรงขยายความไว้ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จำกัดความเท่านี้ จะไปเชื่ออาจารย์ เชื่อคนโน้นคนนี้ ไม่ได้ มีลักษณะเฉพาะอย่างนี้

ต่อไป **วิริยินทรีย์** เป็นอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่า

วิริยินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม

นี้เป็นลักษณะของวิริยีนทรีย์ ปรารถนาความเพียร ตั้งความเพียรอยู่เสมอ คำว่า ปรารถนา แปลว่า **ตั้งขึ้น เริ่มตั้ง ตั้งอยู่เสมอ** ชี้แจงเมื่อไหร่ก็ตั้งใหม่อยู่เสมอ นอนแล้วก็ลุกขึ้นใหม่ ล้มแล้วก็ลุกขึ้นใหม่เสมอ ทำอยู่ในเรื่องอะไรละ ในเรื่องละอกุศล เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ทอดธุระ เอาใจใส่ เป็นอย่างนี้ **มีความรู้สึกว่ามีเรื่องต้องทำอยู่เสมอ**

ถ้าเป็นเรื่องการทำงาน เราไม่ทอดธุระเรื่องการทำงาน เอาใจใส่ดูแล ทำให้เสร็จ ให้งานออกมาดี ส่วนวิริยีนทรีย์ ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม เรื่องกุศลธรรมทั้งหลาย มีเยอะแยะมากมายที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ กุศลยังไม่เกิด เราไม่ทอดธุระ ปลูกใจว่าจะทำ ทำให้ได้ ทำให้มันถึงพร้อม ทำให้เต็มทีบริบูรณ์ บากบั่นอยู่เสมอ มั่นคงในเรื่องละอกุศล ทำตนให้ก้าวหน้าไปทางกุศล มีสิ่งดี ๆ อื่นมากรออยู่ ต้องอาศัยความกล้าหาญ บากบั่น **อะไรที่ยังทำไม่ถึง ต้องทำให้ถึง อะไรที่ยังไม่บรรลุ ต้องทำให้บรรลุ อะไรที่ยังไม่ได้กระทำให้แจ้ง ต้องกระทำให้แจ้ง** ถ้าคนไม่กล้าหาญ ไม่บากบั่น ทอดธุระเสียแล้ว ก็ไม่ค่อยได้อะไร ทำไปได้นิดๆ หน่อยๆ ก็พอแล้ว เหนื่อยแล้ว ลึนห้อยแล้ว ได้ดีระดับใดระดับหนึ่งก็พอแล้ว ก็ไม่ได้ทำอะไรให้ยิ่งขึ้นไป ในเรื่องนี้ต้องใช้ความเพียร กล้าหาญ บากบั่น มั่นคง เข้มแข็ง อดทน

ฟังอย่างนี้แล้ว เราก็จะรู้ว่ายังขาดเรื่องอะไรบ้าง บางคนขาดหมดเลย พอมีกับเขาบ้างเล็กน้อย ศรัทธามีนิดหน่อยแล้วหายเงียบไปเลย ความเพียรก็พอมี ตั้งทำอยู่สองสามท่า เดินจงกรม นั่งสมาธิ ได้ไม่กี่ครั้ง สักหน่อยก็หมดท่า ทำไม่ไม่ได้ผล ไม่ได้บรรลุ มันก็เป็นไปตามธรรมชาติ อยากรบรรลุก็ต้องทำเหตุเอา ทำถึงก็ถึง ทำไม่ถึงก็ไม่ถึง พุทธศาสนาไม่มีเรื่องลมๆ แล้งๆ ทำอะไรเล่นๆ เยอะๆ แหยะๆ ไม่รู้อิโหนอิเห่น แล้วจะบรรลุพริบพริบขึ้นมาอย่างนี้ไม่มีนะ เป็นไปไม่ได้

นี้เป็นวิริยีนทรีย์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี่เป็นลักษณะ ถ้าแจกแจงออกมาก็มี ๔ ข้อ ตามแบบสัมมัปปธาน ๔

เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร

ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภาวัญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่าวิริยอินทรีย์ แสดงให้เห็นชัดๆ เลยว่าเป็นอย่างไร แจกเป็นข้อๆ ให้อู จะได้อู ถ้ามีแล้วจะได้อูเกิดปราโมทย์และปีติ เจริญและกระทำให้มาก ส่วนใครที่ยังไม่มี ต้องไม่ประมาท มีสติและสัมปชัญญะให้มาก แล้วรีบมาเจริญ บกพร่องตรงไหนก็ทำเหตุเข้าไป ถ้าทำเหตุถูกต้องก็ได้ผลง่าย

ต่อไปอินทรีย์ข้อที่ ๓ คือ **สตินทรีย์** มีลักษณะอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่า

สตินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติปัญญา เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำ คำที่ได้พูดไว้นานบ้าง อันนี้เป็นลักษณะของ สตินทรีย์ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่ง **เป็นสติที่มีกำลังและมีปัญญาประกอบ คอยคุ้มครองรักษาจิตให้เดินไปตามทาง** เรียกว่าสตินทรีย์ สติจะมีกำลังได้ ต้องมีปัญญาประกอบ สติอย่างเดียวไม่มีกำลัง มันท้อไป รักษาตัวเองไม่รอด ตัวช่วยให้รักษาตัวให้รอดคือสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นปัญญาระดับหนึ่งที่มาบสติ มีสติรู้สึกตัว มีปัญญาพิจารณาทำอะไรเหตุการณนี้จึงจะรอด ทำอย่างไรกิเลสจึงจะไม่ครอบงำ ทำอย่างไรจะพิจารณาดูกาย เวทนา จิตและธรรมได้ อยู่ในห้องมีสติได้ ออกนอกห้อง ทำอย่างไรจะทำได้ ต้องมีสติปัญญา รักษาจิต จึงสามารถระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดได้ว่า เกิดจากจิตชนิดไหน เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลเป็นต้น

เมื่อแจกแจกออกมา ก็เป็นหลักสติปัญญา ๔ นั้นเอง ได้รับการฝึกมาจนกระทั่งใช้การได้ดี สามารถรักษาตัวให้รอดได้ มีสติปัญญา รักษาจิต สามารถช่วยให้ตัวเองรอดได้ทุกเรื่อง ทุกๆ สถานการณ์ ไม่ยินดีไม่ยินร้ายไปกับเหตุการณ์ต่างๆ มีสติสัมปชัญญะ กลับมาพิจารณา กาย เวทนา จิตและธรรม อยู่เสมอๆ เองๆ ผมพูดมา ๓ ข้อแล้ว ขาดข้อไหนกันบ้าง ถ้าขาดสักข้อสองข้อ พอทำไหว ก็ให้รีบทำ บางคนขาดทั้ง ๕ เลยก็มีนะ อย่างนี้ยังต้องรีบให้มาก อินทรีย์อ่อน อินทรีย์แก่ จะรู้จักกัน หากที่บรรยายมานี้ พอมีบ้างแล้ว แต่ยังน้อยอยู่ อันนี้เรียกว่าอินทรีย์อ่อน บางท่านไม่มีเลยสักข้อ ต้องไปฝึกมา เริ่มตั้งแต่ธรรมะหมวดต้นๆ คือ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ มาตามลำดับ

แต่ถ้ามีธรรมะเหล่านี้เยอะ ฝ่ายกิเลสเป็นเรื่องเล็กน้อยไป อินทรีย์เป็นใหญ่แทน มีกำลังเยอะกว่ามาก สามารถครอบงำกิเลสได้ ชนะกิเลสได้ กิเลสนี้กลายเป็นเรื่องเล็กน้อยไปแล้ว ความซึ่เกี่ยเกิดขึ้น วิริยอินทรีย์ก็มีขึ้นมา ครอบงำชนะความซึ่เกี่ย ไม่ทำตามมัน เดิน

คุมไปข้างหน้าสบาย ไม่วอกแวกตามกิเลสเลย พอความง่วงนอนเกิดขึ้นมา วิริยะก็ตั้งขึ้น ไม่นอนตามกิเลส มีเสียงคำหรือนินทา มีสติขึ้นมา จะพูดกับคนนี้อย่างไรดี จะจัดการอย่างไรดี หรืออยู่เฉยๆ ก่อนดี มีธรรมะฝ่ายปัญญาเข้ามาทำงาน เป็นใหญ่ในการทำสิ่งต่างๆ มีเยอะก็เรียกว่าอินทรีย์แก่กล้า พร้อมทั้งจะถึงธรรมะ สามารถเจริญสมณะวิปัสสนา ให้ประสบความสำเร็จได้ เป็นธรรมะที่วัดความพร้อมสำหรับการบรรลุธรรม

คนที่พร้อมจะรับธรรมเทศนาต้องเป็นคนมีคุณสมบัติก่อน ต้องมีคุณสมบัติพร้อมจึงจะรับได้ ไม่อย่างนั้นจะรับไว้ไม่ได้ เหมือนพวกเรา ถ้าไม่มีธรรมะถึงขั้นอินทรีย์จะรับธรรมะไว้ไม่ได้ ตอนฟังก็รู้เรื่องเหมือนกัน พอเดินออกจากห้องมันหายหมด ตอนฟังก็รู้ว่า ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แต่เวลาโดนคนอื่นด่า จะนึกไม่ออก อยากให้อั้วหมอนั้นตายไปซะอย่างเดียว ไม่ได้เป็นเพื่อนตาย อยากให้มันตาย ไม่ใช่เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย อยากให้เขาตายไปจากโลกนี้เลย อยากให้ไม่ได้เกิดไม่ได้เกิด ไม่อยากให้มีมาพบเจอกันอีกเลย ฟังธรรมมาเยอะแล้ว ลืมหมดเลย รับธรรมะไว้ไม่ได้ รับไม่อยู่ ถ้ามีอินทรีย์แล้ว จะรับธรรมะได้ และมีอยู่ในใจ เรียกว่าเป็น**ภาชนะรองรับธรรมะ** พวกเรา นี้ รู้อั้วมันใหญ่ไปหน่อย รองรับธรรมะไม่ได้ บางคนไม่ใช่เป็นรูรั้วด้วยนะ มันทะลุออกไปเลย อย่างนี้ก็มี รับเข้ามาหุ้ช่าย ทะลุหุ้ชวาออกไปเลยก็มี หรือไม่เข้าหุ้ชเลยก็ยังมี

อินทรีย์ข้อที่ ๔ **สมาธิอินทรีย์** เป็นอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่า สมาธิอินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต จิตที่มีอารมณ์เดียวเป็นเลิศ โดยการมีนิพพานเป็นอารมณ์ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ คือ ระลึกรู้ถึงความพ้นไปแห่งทุกข์ ฝึกปฏิบัติ เดินหน้ามุ่งไปทางนิพพาน จิตตั้งมั่น เป็นสมาธิ มุ่งตรงแน่วไปสู่พระนิพพาน **มีนิพพานเท่านั้นเป็นหลัก เป็นเรื่องสำคัญ** ไม่ใช่สมาธิที่มาจากอารมณ์อันอื่น ไม่ใช่ไปเพ่งโน่นเพ่งนี่ ไม่ใช่จ้องโน่นจ้องนี่ เป็นสมาธิที่มีลักษณะเฉพาะ

ศรัทธาก็จำกัด จำกัดเฉพาะว่า เชื่อมันปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงเป็นสัทธินทรีย์ เชื่อมันอย่างอื่นไม่ใช่สัทธินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ก็เป็นสมาธิที่กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ คือมุ่งหน้าปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่ได้เป็นไปเพื่อเอานั่นเอานี่ เอาสงบ เพื่อเอาสุข ให้เราได้ดี ให้เราได้อิทธิปัญญา ให้เรามีฤทธิ์ ให้เราเป็นผู้วิเศษกว่าคนอื่นเขา ไม่ใช่อย่างนี้ แต่เป็นที่เป็นไปเพื่อให้มีปัญญา ปล่อยวางสังขาร ตั้งมั่น มุ่งหน้าไปนิพพาน

สมาธิเป็นธรรมะระดับกลาง เป็นเหตุให้เกิดปัญญา ถ้าไม่มีสมาธิ ปัญญาก็ไม่เกิด มีปัญญาเห็นโทษของสังขาร เป็อหนายสังขาร ทั้งสังขารจะได้ถึงนิพพาน ต้องการไปนิพพาน นั้นแหละ แต่จะไปนิพพานได้ ต้องอาศัยสมาธิส่วนหนึ่ง สมาธิทั่วไปมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ถ้าเป็นสมาธิที่ทำด้วยจิตใจโน้มเอียงไปเพื่อพันทุกข์ นี่ไม่มีข้อเสียนะ ถ้าทำสมาธิให้เราเป็นสุข ให้เราสบาย ให้เราได้นั่นได้นี้ วิเศษกว่าคนอื่น อย่างนี้ไม่ได้เป็นสมาธิในทฤษฎี บางคนมีสมาธิดี แต่ไม่จัดเข้าในโพธิปักขิยธรรม เพราะทำแค่ให้จิตสงบ เป็นสุขสบาย นอนนิ่ง เฉยอยู่ มันก็ไม่เกิดประโยชน์ ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก มีความสุขเหมือนกัน แต่ไม่พันทุกข์

พระพุทธศาสนาเน้นไปที่พันทุกข์ ถ้าพันทุกข์ ยังไงก็ต้องสุขอย่างแน่นอน มุ่งเน้นไปทางพันทุกข์ มีนิพพานเป็นอารมณ์ แล้วมีจิตเป็นเอกัคคตา ตั้งมั่น นี่แหละเป็นสมาธิในทฤษฎี เป็นบาทฐานของปัญญาต่อไป ถ้าเข้าใจแล้วก็เอาไปปฏิบัติได้ บางคนทำสมาธิแทบล้มแทบตาย ทำเพื่อให้ตัวเองมีความสุข ทำให้ตัวเองสบาย ไม่มีเรื่องรบกวน ให้หยุดความคิด เข้าสมาธิจะได้ไม่รับรู้อะไร ไม่มีเรื่องอะไรมารบกวน อย่างโน้นอย่างนี้ อย่างนี้มันผิดไปไกลแล้ว

สมาธิที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ไม่เป็นอย่างนั้น ทำเพื่อพันทุกข์ สิ้นค้นหา พันจากกิเลสต่างๆ ถ้าทำอย่างนี้แล้ว จิตตั้งมั่น เป็นเอกัคคตาจิต มีระดับความแนบแน่นมั่นคง เป็นฌานระดับต่างๆ เหมือนกัน แต่วัตถุประสงค์ในการทำนี้ไม่เหมือนกัน ในลัทธิคำสอนอื่นๆ ทำสมาธิได้ฌานเยอะเยอะ แต่ไม่ได้อินทรีย์ ไม่ได้เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ ไปเป็นพระพรหมค้ำงอยู่ที่พรหมโลก เราทั้งหลายถ้าไม่ศึกษาให้ดี ก็ไปฝ้ายเขาได้เหมือนกัน ทุกคนก็อยากเป็นสุขทั้งหมด รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งหมด มีแต่รักตัวเอง อยากให้ตัวเองสบาย ไม่อยากให้ตัวเองลำบาก ที่อยากให้ถึงนิพพานมีน้อย **ส่วนใหญ่เกลียดทุกข์ ไม่อยากได้ทุกข์ หนีทุกข์ ปฏิเสธทุกข์ ไม่ยอมรู้ทุกข์** ไม่ได้เรียนรู้ศึกษาให้รู้จักทุกข์ว่าเป็นทุกข์

ท่านขยายความแจกแจกว่า ที่ว่าเป็นเอกัคคตาจิตนี้ มีระดับความแนบแน่น ๔ ระดับ คือ ฌานที่ ๑ ฌานที่ ๒ ฌานที่ ๓ ฌานที่ ๔ นี้เรียกว่าสมาธิในทฤษฎี

ต่อมาปัญญาในทฤษฎี พระพุทธองค์ตรัสว่า **ปัญญาในทฤษฎี** เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ช้าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ปัญญินทรีย์ มีลักษณะเป็นปัญญาเห็นความเกิดและความดับ ไม่ใช่เห็นอย่างอื่นนะ ไม่ใช่เห็นอะไรเยอะนักหนาหรือ เห็นความเกิดความดับ เห็นเกิดเห็นดับ **เห็นสังขารทั้งหลายเกิดเมื่อมีเหตุ หมดเหตุก็ดับไป เห็นว่าอะไรเกิด อันนั้นต้องดับทั้งนั้น** เห็นอย่างนี้ดีที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่จริงแท้ อะไรเกิดมันต้องดับ กฎนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นอริยะ เป็นสิ่งที่ประเสริฐขั้นสูง ชำแรกกิเลส ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้โดยชอบ การจะถึงความสิ้นทุกข์นั้น ต้องทำโดยวิธีที่ถูกต้อง ต้องเห็นมันเกิด เห็นมันดับ เห็นความแปรปรวน เห็นมันตามที่เป็นจริง เห็นทุกข์และรู้เรื่องทุกข์จบบริบูรณ์ อะไรที่เกี่ยวกับทุกข์นี้ รู้จบแล้วก็ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นลักษณะของปัญญินทรีย์ เมื่อแจกแจงขยายความออกไป ขยายความว่า อริยสาวกนั้นย่อมรู้ว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธะ นี่ทุกข์โรคาณีนีปฏิบัติปฏิบัติคือความรู้ในอริยสัจ ๔

ทิวติวิงคสูตรแสดงลักษณะของอินทรีย์ทั้ง ๕ และแจกแจงลักษณะให้เห็นชัดว่ามีอะไรบ้าง ถ้าทำเต็มที่สมบูรณ์ ร่วมกับโพธิปักขยธรรมอื่นๆ ก็ได้เป็นพระอรหันต์ ทำได้ลดลงมาก็เป็นพระอริยบุคคลระดับอื่นๆ ถ้าไม่มีเลย อินทรีย์ทั้ง ๕ ยังไม่รวมกับโพธิปักขยธรรมยังไม่เกิดอริยมรรค ก็ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล พระพุทธองค์ทรงแจกแจงนี้ ตรัสถึงยอดไว้ก่อนเลย ถ้าทำเต็มที่แล้ว ทำได้ทั้งหมดก็เป็นพระอริยเจ้าไปแล้ว

สรุปอธิบายย่อๆ ว่า สัทินทรีย์ ได้แก่ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิริยินทรีย์ คือ การมีกำลัง บากบั่น มั่นคง ตั้งความเพียร ปรรภาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อเจริญกุศลธรรม ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ของดีๆ นี้ต้องไม่ทิ้ง ต้องผูกใจไว้ว่าจะทำให้ได้ สตินทรีย์ คือ เป็นผู้สติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตัวอย่างยอดเยี่ยม สามารถระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดนานๆ ได้ สมานินทรีย์คือเป็นผู้กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วได้เอกคตาคิต จิตมีความตั้งมั่น ปฏิบัติมุ่งเน้นไปที่นิพพาน ทำเพื่อความพ้นทุกข์ ปัญญินทรีย์ คือ เป็นผู้ปัญญา เห็นความเกิดความดับ เห็นอะไรที่เกิดล้วนแต่ดับไปทั้งนั้น เห็นอริยสัจ ๔

บรรยายมาก็พอสมควรแก่เวลาแล้วนะครับ อนุโมทนาทุกท่าน